

О. А. Боровик,
аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин,
Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

РОЛЬ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОГО ФАКТОРА В РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ГОСПОДАРСТВА

THE ROLE OF RESOURCE CONSERVATION IN THE RECENT WORLD AND NATIONAL ECONOMY DEVELOPMENT

Проаналізовано переваги залучення ресурсозберігаючих комплексів у виробничі процеси промислових розвинених країн. Виявлено суттєві розбіжності в стимулюванні розвитку ресурсозбереження в розвинених країнах та в Україні на адміністративному та економічному рівнях. Запропоновано рекомендації щодо подолання перешкод виробництву ресурсоефективної продукції на теренах України.

The advantages of resource saving complexes implemented in the production of the developed countries are analyzed. The differences of developed countries and Ukrainian resource conservation encouragement at administrative and economic levels are discovered. The recommendations for overcoming barriers in Ukrainian resource effective production are proposed.

Ключові слова: ресурсозбереження, виробництво ресурсоефективної продукції, стимулювання ресурсозбереження в Україні.

Key words: resource conservation, resource effective production, resource saving encouragement in Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Роль природних ресурсів впродовж розвитку людства завжди мала вагоме значення. Але найбільш повноцінно наслідки експлуатації ресурсної складової почали усвідомлюватись суспільством тільки наприкінці ХХ століття. У результаті глибокої дестабілізації стану екосистем через інтенсивний розвиток виробничих сил, активного зростання кількості населення та суттєвого навантаження на природне середовище виникла об'єктивна необхідність у раціоналізації використання природних ресурсів для забезпечення стійкого розвитку людства.

На сьогоднішній день в рамках зусиль по досягненню цілей стійкого розвитку ресурсозбереження займає провідні позиції. Оскільки найпотужнішими рушійними силами еволюції сучасної світової економіки є розвинені країни, і з огляду на те, що найбільше використання ресурсних запасів у виробничих процесах припадає саме на них, даний тренд є найбільш характерним для зазначеної групи країн. Детальний аналіз природних запасів, корисних копалин та впливу людства на оточуюче середовище, зроблений провідними іноземними вченими, продемонстрував наявну потребу у глобальному переході до раціонального використання та збереження ресурсів, підтримки політики ресурсозбереження та дотримання вимог охорони оточуючого середовища, а також зменшення випуску ресурсоемної продукції за рахунок розробки та негайного впровадження удосконалених ресурсоефективних складових у виробничі процеси країни. Отже, забезпечення раціонального використання природних ресурсів та застосування ресурсозберігаючих методів управління на підприємствах є наразі необхідним елементом будь-якого виробничого процесу.

Необхідно зазначити й те, що країна, розвиток економіки якої ґрунтується на основі ресурсозбереження, отримує в кінці виробничого циклу конкурентоспроможну продукцію, адже вона за рахунок економії ресурсів стає більш дешевою, а за рахунок впровадження новітніх технологічних досягнень у виробничий процес — більш якісною. Та-

ким чином, економічна модель, що ґрунтується на ресурсозбереженні, безпосередньо обумовлює орієнтованість країни на впровадження досягнень технологічного прогресу, що свідчить про прагнення країни досягти вершин еволюції п'ятого та шостого технологічних укладів, оплотом яких є знання. І якраз ці уклади характеризують життя людини, як досягнення досконалості розуму та гармонійної нешкідливої єдності з природою.

Варто зазначити, що рівень ресурсоемності українського виробництва суттєво перевищує середньосвітовий. Надвисокий рівень використання ресурсів при виготовленні продукції на вітчизняних підприємствах збільшується щороку в рази. Така тенденція свідчить про те, що незважаючи на посилення уваги в питаннях оптимізації управління ресурсозбереженням, наявні способи їх рішення не забезпечили досягнення суттєвих успіхів в цій сфері, особливо в Україні. А отже, методи та інструменти оптимізації управління ресурсозбереженням як на вітчизняних підприємствах, так і в більшості країн світу, мають певні недоліки, а тому тема даної статті є актуальною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зазначеною проблематикою займались такі іноземні та вітчизняні вчені, як Іншеков С., Маляренко, Праховник А., Сотник І., Титяєв В., Шутенко А. та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завдання дослідження полягають у визначенні ролі ресурсозберігаючого фактору в контексті розвитку світового та вітчизняного виробництва; аналізі існуючих інструментів стимулювання ресурсозбереження в Україні; наданні рекомендацій стосовно заохочення виробництва української ресурсоефективної продукції.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження даної статті є визначення ролі ресурсозбереження у розвитку світового та вітчизняного господарства.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Згідно досліджень провідних економічних вчених, рациональне ресурсозбереження означає досягнення максимальної ефективності використання ресурсів у господарстві за існуючого рівня розвитку техніки і технології з одночасним зниженням техногенного впливу на навколишнє середовище. Тому, критерієм рационального використання ресурсів є мінімізація сукупних витрат живої та уречовленої праці при виробництві максимальної кількості кінцевої продукції, що має високі споживчі властивості. Економія ресурсів є відносним скороченням витрат ресурсів, яке виражається у зниженні їх питомих витрат на виробництво одиниці кінцевої продукції, виконанні робіт і наданні послуг установленої якості з урахуванням соціальних, екологічних та інших обмежень [3; 7].

Як відомо, провідні країни світу переорієнтовують роботу своїх економік саме на "ресурсозберігаючі рейки". Доказом тому являється застосування провідних технологічних досягнень або повторне застосування відходів життєдіяльності, що в свою чергу стимулює виробництво ресурсоефективної продукції.

На думку міжнародних науковців, в ресурсозбереженні велике значення має впровадження в виробництво новітніх видів конструкцій та модернізації, що складає більше 60% загальної сукупності економії, а також застосування прогресивних технологій, частка яких формує 30% економії при використанні ресурсів. У разі збільшення резерви ресурсної складової за умов застосування нетрадиційних поновлювальних джерел енергії (ПДЕ) [6].

На рис. 1 показано співвідношення у використанні основних енергетичних ресурсів в світі, як провідних локомотивів розвитку сучасної світової економіки, адже майже вся промисловість світу залежить саме від енергоресурсів.

Як видно з рисунку, на сучасному етапі світового виробничого розвитку великим попитом користуються газ, вугілля та нафта. Але з огляду на надзвичайно швидке скорочення зазначеного природного капіталу, що обумовлює подорожчання виробленої продукції, в провідних промислових країнах вже впроваджені програми щодо повної переорієнтації господарських процесів на використання інноваційних поновлювальних джерел енергії.

Оскільки промислово розвинені країни споживають найбільшу кількість ресурсів на планеті, перш за все, вони зацікавлені у виробництві ресурсоемної продукції. Така зацікавленість відображається в тому, що і державний і приватний сектори одночасно орієнтовані на підтримку виробництва ресурсозберігаючої продукції. Звичайно, таке виробництво потребує постійного оновлення технологічних складових, а отже й додаткових коштів. Тому навантаження щодо витрат на інновації у виробничих процесах розподіляється між державою та бізнесом: держава надає субсидії, пільги, допомоги виробникам ресурсоефективної продукції, а бізнес, за таких умов, активно залучає кошти в цю сферу (рис. 2) [6].

Зазначена на рис. 2 схема демонструє наявну орієнтацію розвинених країн на використання поновлювальних джерел енергії впродовж всього виробничого циклу, а також отримання можливості за таких умов використовувати вторинну сировину у повному обсязі, що робить продукцію ресурсоефективною та екологічною.

Також необхідно зазначити, що в Україні технології застосування поновлювальних джерел енергії, основних рушіїв сучасного енергозбереження, майже відсутні. Досліджуючи пріоритети економічного розвитку США (як провідної промислової держави) та України, можна виявити суттєві розбіжності, особливо у сфері ресурсозбереження. Зокрема, США витрачають 20—30% свого ВВП на екологічні потреби (в тому числі й на ресурсозберігаючі заходи), в той час як в Україні цей показник становить всього 4—15% ВВП [2; 3].

Вказуючи на прогрес у розвитку ресурсозберігаючих заходів в розвинених країнах та відсталість функціонування даної сфери в Україні, необхідно зазначити, що і держава, і бізнесструктури зацікавлені в такому розвитку. Держава використовує такі економічні стимули розвитку ресурсозберігаючих заходів, як зниження податків або податкові пільги для виробників ресурсоефективної продукції, встановлення норм прискореної амортизації для ресурсозберігаючого

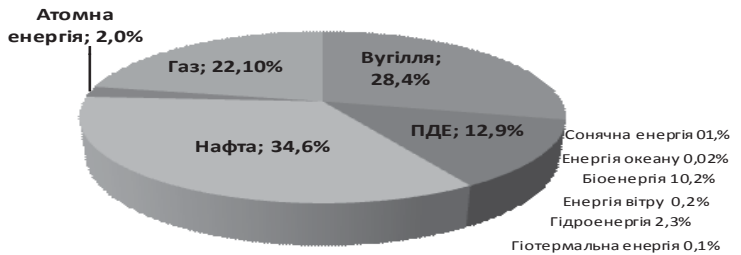

Рис. 1. Частки джерел енергії в сукупній пропозиції первинних джерел енергії в світі, 2011 р.

Джерело: складено автором на основі даних [6].

обладнання; надання субсидій та грантів, кредитів та пільгових позик зазначеним виробникам, застосування прямого державного фінансування проектів по енергозбереженню [3; 7; 8].

Відсутність та недостатня розробленість значних провідних інструментів впливу, що забезпечують успішну реалізацію ресурсозберігаючих заходів, обумовлює низьку ефективність сформованого механізму управління ресурсозбереженням на вітчизняних підприємствах. Незважаючи на комплекс прийнятих національних нормативних документів та ратифікованих Україною міждержавних угод в області ресурсозбереження і охорони навколишнього середовища, дефініційна основа ресурсозбереження в країні має досить велику кількість протиріч, що призводить до суперечливості та двозначності прийнятих на цій основі законотворючих актів.

Також необхідно вказати на те, що найголовнішою перешкодою в області ресурсозбереження в Україні являється економічна незацікавленість суб'єктів господарювання та регіональних органів влади у проведенні заходів по підвищенню ресурсоефективності виробництва [8]. Про це свідчать не лише мінімальні кошти, виділені на розвиток екологічної сфери в Україні (табл. 1), але й адміністративні та економічні інструменти, що використовує держава задля заохочення розвитку ресурсозбереження (табл. 2).

Апелюючи до досвіду регулювання ресурсозбереженням провідних країн світу, можна виявити недоліки існуючої системи в Україні. Порівняння економічних та адміністративних важелів впливу на розвиток ресурсозбереження в Україні з аналогічними механізмами розвинених країн дає змогу сформулювати наріжні питання, пов'язані з реалізацією ресурсоефективних заходів в національній економіці, та спрогнозувати шляхи їх вдосконалення [7].

Порівнюючи діючі економічні механізми ресурсозбереження в Україні та в розвинених країнах, можна дійти висновку, що більшість таких механізмів зовсім відсутні (70,6% інструментів від загальної сукупності інструментів в розвинених країнах) [1].

Варто зазначити, що недостатньо ефективно на державному та територіальному рівнях управління використовуються економічні інструменти для стимулювання розвитку ресурсозберігаючого фактору. Зазвичай застосовуються такі види інструментів, як права власності на володіння та використання природними ресурсами, а також система платежів, що включає плату за використання природними ресурсами, за забруднення навколишнього середовища та штрафні санкції. Практична відсутність фінансового інструментарію у вигляді лізингових схем, грантів, субсидій, державних замовлень, спеціальних фондів тощо обумовлює ви-

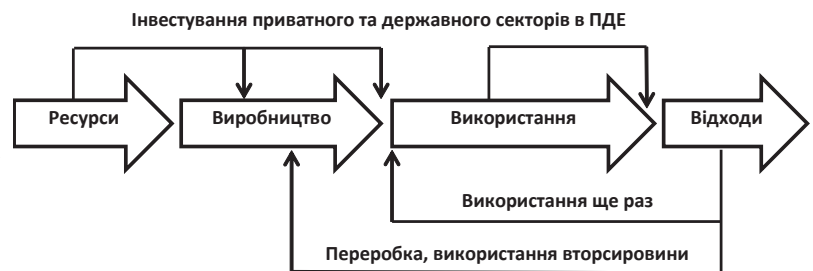

Рис. 2. Схема оптимального використання енергоресурсів у розвинених країнах

Джерело: складено автором на основі даних [6].

Таблиця 1. Співвідношення ВВП та екологічних витрат США та України, млрд дол. США

Показники	2001	2005	2007	2009	2011
ВВП США	10305,5	12650,5	14054,4	13959,9	15120,7
Екологічні витрати всього в США	2061,2	3416,5	4217,7	3630,1	4083,8
Співвідношення екологічних витрат до ВВП США, %	20	27	30	26	27
ВВП України	38,0	86,1	142,7	117,2	167,1
Екологічні витрати всього в Україні	6,0	6,4	7,2	6,4	7,1
Співвідношення екологічних витрат до ВВП України, %	15	7	5	5	4

Джерело: складане автором на основі даних [2].

никнення багатьох проблем при фінансуванні ресурсозберігаючих програм.

Незбалансованість цінової, незадоволеність кредитної та нераціональність податкової політик, а також недоцільність митного законодавства перешкоджають рішенню проблем, пов'язаних із ресурсозбереженням.

Таким чином, в Україні практично не створена система дієвих економічних механізмів, які б стимулювали розвиток ресурсозбереження, давали б можливість використання економічних коштів на реалізацію відповідних заходів. Відсутність дієвої законодавчої та нормативної бази стримує функціонування та розвиток економічних механізмів [1; 6; 8].

Отже, виходячи із зазначеного вище, можна дійти висновку про неефективну політику України в сфері сприяння розвитку ресурсозбереження в вітчизняному виробництві. На нашу думку, перш за все, задля заохочення впровадження технологічних складових щодо ресурсозбереження доцільним було б внести у податкове законодавство зміни та доповнення, які б передбачали:

- створення фондів ресурсозбереження на підприємствах, які б звільнювались від оподаткування;
- введення прискореної амортизації для ресурсозберігаючого обладнання;
- податкові знижки на прибуток, отриманий внаслідок впровадження ресурсозберігаючих технологій у виробничий процес;

Таблиця 2. Складові економічних механізмів ресурсозбереження в розвинених країнах та в Україні

Складові економічних механізмів	Наявність в Україні	Наявність в розвинених країнах
Фінансові інструменти		
субсидії	-	+
гранти	-	+
займи, кредити	+/-	+
державні замовлення	-	+
екологічне страхування	-	+
спеціальні фонди різного рівня	-	+
лізинг	+/-	+
Фіскальні інструменти		
Податки на продукцію	-	+
Податки на природні ресурси, що використовуються	-	+
Диференціація податків	+/-	+
Пільги при оподаткуванні інвестицій в ресурсозбереження	-	+
Прискорена амортизація ресурсозберігаючого обладнання	-	+
Санкції, штрафи	+	+
Адміністративні платежі	+	+
Цінові інструменти		
ціноутворення	-	+
програми керування попитом	-	+
Стимулювання ресурсозбереження	-	+

"+" — інструмент наявний, "-" — інструмент відсутній, "+/-" — інструмент недостатньо розвинений

Джерело: [7].

— надання пільгових кредитів підприємствам, що вживають заходів щодо зниження ресурсовитрат;
— звільнення від виплати податків на подану вартість операцій купівлі-продажу ресурсозберігаючого обладнання, а також надання пільг по даному податку для виробників (користувачів) [7].

Згідно досвіду провідних країн світу, економічні механізми ресурсозбереження мають стимулювати підвищення ресурсоефективності виробництва, а отже й приносити додаткові прибутки виробникам. Таким чином, до прискорення процесу впровадження ресурсозберігаючої техніки в вітчизняні виробничі процеси, на нашу думку, призведуть наступні економічні механізми: фінансування ресурсозберігаючих проектів, зокрема енергозберігаючих, за рахунок спеціальних витрат державного та місцевих бюджетів; виділення певної частини загальнодержавного інноваційного фонду на фінансування енергозберігаючих проектів (як таких, що найбільше використовуються в Україні) із наданням пільгових кредитів та позик; комерціалізація ресурсозбереження, розширення можливостей контрактної системи завдяки лізинговим операціям; надання податкових пільг; встановлення підвищених норм амортизації ресурсозберігаючих основних фондів; надання державних та інших субсидій та безповоротних асигнувань на виконання пошукових науково-дослідних робіт у сфері ресурсозбереження; ціноутворення на базі рівноваги попиту та пропозиції, диференціація тарифів на енергоносії з урахуванням пори року та обсягів споживання; економічні стимули ресурсозбереження (премії, комунальні господарства міст, штрафи, адміністративна та фінансова відповідальність) [1; 6; 8].

ВИСНОВКИ

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна дійти наступних висновків: промислово розвинені країни, як основні потужні локомотиви світового економічного розвитку, вже давно орієнтуються на постійне оновлювання та впровадження ресурсозберігаючих технологій у власні виробничі процеси. Такі заходи сприяють отриманню конкурентоспроможної ресурсоефективної продукції, а отже підвищенню ВВП країн та їх світовому технологічному лідерству. На противагу розвиненим країнам, Україна ще не в змозі надолужити темпи їх розвитку, адже проведений вище аналіз свідчить про незацікавленість ні держави, ні бізнесу у розвитку ресурсозберігаючих комплексів на сучасному етапі. Зокрема, найбільшою перешкодою в сфері розвитку ресурсозбереження є нераціональність, незбалансованість та недоцільність використання адміністративних, фіскальних та фінансових інструментів у даній сфері на теренах України.

Література:

1. Додаткові заходи та уточнені показники виконання Комплексної державної програми енергозбереження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basexp/ua-zmtjue/index.htm>
2. Офіційний сайт статистичної та аналітичної інформації ЮНКТАД [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>
3. Праховник А.В., Іншеков С.М. Бар'єри на шляху досягнення енергоефективності України та системна стратегія їх подолання // Енергоінформ. — 2002. — № 1. — С. 6—12.
4. Сайт аналітичної та статистичної інформації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://climategroup.org.ua/?p=831>
5. Сотник І. Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України / І. Сотник. // Економіст. — 2010. — № 12 — С. 72—75.
6. Спеціальна доповідь міжурядової групи експертів по зміні клімату [Електронний ресурс] / Возобновляемые источники энергии и смягчение воздействий на изменение климата. — Режим доступу: http://issuu.com/mixaua/docs/srren_spm_russian
7. Титяев В.И. О проблемах внедрения экономических механизмов ресурсозбережения / В.И. Титяев // Научно-технический сборник. — № 78. — 2007. — С. 220—227.
8. Шутенко А.М. Энергозбереження в житлово-комунальному господарстві. Ч.2 // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. — 2005. — № 7. — С. 2—9.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2013 р.